

Periodiskt understöd

Av regeringsrådet Erik Reuterswärd

Sällan har så många så länge varit så ense om att våra beskattningsregler varit så olämpligt utformade som vad fallet är beträffande reglerna om periodiskt understöd. Redan 1921 års kommunalskatteskommitté (SOU 1924: 53) föreslog att rätten till avdrag för periodiskt understöd skulle inskränkas väsentligt. Förslag om sådana inskränkningar har sedan framförts av 1936 års skatteskommitté (SOU 1939: 47), betänkandet med allmänna riktlinjer för åstadkommande av tidigare inbetalningar av utskylder (SOU 1941: 5), 1944 års allmänna skatteskommitté (SOU 1950: 21), skattelagssakkunniga (stencilerat betänkande 20/12 1956) och dubbelbeskattningssakkunniga (SOU 1962: 59).

Trots att de nämnda utredningsförslagens syfte mötte stor förståelse hos remissinstanserna har någon lagstiftning icke genomförts. Det kan hållas för sannolikt att lagstiftarens passivitet på området beror på att han bl. a. tagit intryck av en genomgående invändning förslagen mött: en detaljreglering med individuell prövning av mottagarens understödsbehov m. m. skulle vålla taxeringsnämnderna stora svårigheter och ökad arbetsbörda till förfång för andra granskningsuppgifter.

Våren 1969 tillsattes en ny utredning för att ge sig i kast med dessa problem — skatteutredningen om periodiskt understöd. Kommitténs förslag föreligger nu i form av ett betänkande SOU 1972: 87. I det följande lämnas en redogörelse för huvuddragen i kommittéförslaget. För förslaget står hovrättsassessor Johan Lind, riksdagsledamöterna Yngve Nilsson och Otto Stadling samt nedtecknaren av dessa rader. Nilsson har emellertid en reservation, som berör väsentliga delar av förslaget. — Kammarrättsassessorn Bo Eriksson har varit kommitténs sekreterare och departementssekreteraren Ingmar Fries svarar för kommitténs statistiska undersökningar.

Statistik

För att undersöka arten och omfattningen av de periodiska understöd som f. n. förekommer har ett urval deklARATIONER till 1969 års taxering bearbetats. Urvalet omfattar ca 15.000 deklARATIONER. I den mån yrkande om avdrag för periodiskt understöd som uppgått till minst 5.000 kr, påträffats, har också mottagarens deklARATION rekvirerats.

Undersökningen ger vid handen, att vid 1969 års taxering ca 76.000 givare fått avdrag för understöd till 89.000 mottagare med sammanlagt 225 milj. kr. Avdrag för underhåll till ej hemmavarande minderåriga barn har då icke medräknats. Av understöden har 170 milj. kr. gått till 47.000 mottagare, som var bosatta här i riket. Blott 11.000 understöd översteg 5.000 kr. och av dem översteg 3.700 understöd

10.000 kr. Vanligaste mottagargrupp beträffande de större understöden var vuxna barn och (företvarande) make.

De understöd som gått till vuxna barn skiljer sig emellertid väsentligt från övriga understöd. Denna grupp är förhållandevis liten och består av 4.000 mottagare. Även om man betraktar att dessa mottagare kan ha förhållandevis höga levnadskostnader, t. ex. på grund av familjebildning, försörjningsbördan mot egna barn eller skuldsättning i samband med bostadsanskaffning, är understöden i anmärkningsvärt stor omfattning höga. En femtedel har fått över 10.000 kr. Av dem som varit bosatta här i landet har en fjärdedel (24 %) erhållit över 10.000 kr., och en sjundedel (14 %) av dessa understöd har i sin tur överstigit 30.000 kr. Barnen intar en särställning också därför att givarna har högre inkomst och förmögenhet än som är vanligt inom andra grupper.

Undersökningen visar vidare, att en mycket stor del av dem som mottagit belopp om minst 5.000 kr. har haft förmögenhet och i många fall även goda inkomster. Av 7.300 mottagare har 1.500 haft en förmögenhet över 100.000 kr., och — här bortses från understöd från make eller företvarande make — i de flesta fall har mottagarna haft inkomster över 20.000 kr. Ett stort antal har haft så höga inkomster, att ett verkligt behov av understöden inte utan vidare kan presumeras. Detta är särskilt tydligt i fråga om understöd över 20.000 kr. I dessa fall har såväl givare som mottagare i regel också haft förmögenhet över 100.000 kr.

Det statistiska materialet visar, enligt utredningens uppfattning, att understöden i allmänhet och till helt övervägande del utgår med sådana belopp och under sådana förhållanden att mottagarna kan ha haft ett understödsbehov. Ett icke obetydligt antal fall måste emellertid bedömas ha avsett utbetalningar av annat skäl än att mottagaren varit i behov av understödet. Sådana fall kan konstateras i samtliga mottagargrupper och även när fråga är om små understöd. När det gäller utbetalningar från föräldrar till barn förekommer särskilt ofta utbetalningar, som måste karakteriseras mera som periodiska gåvor än som understöd i egentlig mening.

Undersökningarna bekräftar således att möjligheterna till skatteflykt genom avdrag för periodiskt understöd utnyttjas i ej obetydlig omfattning, även om antalet klara skatteflyktsfall i statistiken kanske är något mindre än väntat.

Allmänna överväganden

Utredningen har med ledning av direktiven funnit sin allmänna uppgift närmast vara att spärra möjligheterna till uppenbara missbruk av avdragsrätten utan att onödigtvis ställa hinder för utgivande av periodiskt understöd. Utredningen menar att de sociala skäl, som en gång talat för en avdragsrätt för periodiskt understöd, med tiden försvagats väsentligt. Samtidigt har invändningarna mot den nuvarande ordningen växt sig allt starkare. Reglerna kan utnyttjas och utnyttjas också i enskilda fall för att uppnå avsevärda opåkallade förmåner vid beskattningen utan att beskattningsmyndigheterna kan ingripa. De summor, som därigenom undandras beskattning, torde visserligen inte vara av större betydelse från statsfinansiell

synpunkt, men enligt utredningens uppfattning kan skatteflykt av detta slag inte godtas i längden. Även om mottagaren har ett verkligt understödsbehov, inger bestämmelserna betänkligheter, eftersom understödsituationen i vissa fall beaktas i full utsträckning och andra fall — t. ex. då underhåll utgår i givarens hem — inte alls. Å andra sidan har många understöd en social och humanitär funktion, som allmänt sett förtjänar beaktande. En stor del av understöden utgår också i samband med skilsmässa till make och kräver särskilda hänsynstaganden De huvudsakligen sociala skäl, som fortfarande motiverar att understöd beaktas vid beskattningen, talar emellertid för att reglerna utformas på annat sätt än hittills.

Det man anmärkt på i fråga om nuvarande ordning beträffande avdrag för periodiskt understöd kan sägas vara att man ger avdrag för utbetalningar som är mycket lite periodiska och alls icke understöd. Begreppet "periodiskt understöd" har blivit praktiskt taget helt urholkat. I likhet med flera av sina föregångare förordar utredningen en åtstramning, som avser att begränsa möjligheterna till avdrag för utbetalning utan egentligt understödssyfte och att öka kraven på periodicitet.

Det kan anmärkas, att utredningen inte föreslår ändringar i fråga om den särställning som intas av periodiskt understöd till annans undervisning eller uppfostran eller till mottagare i givarens hushåll. Ej heller föreslås någon ändring i fråga om avdrag för underhållsbidrag till ej hemmavarande minderårigt barn.

Frivilligt understöd

För att frivilligt understöd skall beaktas vid taxeringen krävs enligt förslaget — förutom erforderlig periodicitet, se nedan — att understödet utgått till närstående person och att mottagaren haft behov av understöd. Med närstående person avses inte endast nära släkting utan, exempelvis, också personlig vän till givaren. Däremot skall utbetalningar, som inte utgått på grund av det personliga förhållandet mellan givaren och mottagaren utan såsom lön e. d. inte beaktas vid givarens beskattning. Vidare skall den behovsprövning, som föreslås, kunna inskränka sig till frågan om mottagaren förbrukat understödet eller om han använt det för kapitalbildning.

Utredningen utgår från att mottagare som fått och förbrukat understöd även haft behov därav. Understödet skall dock ha förbrukats för levnadskostnader. I vissa fall kan det dock bli nödvändigt att pröva vad som i detta sammanhang kan godtas som levnadskostnader. Utredningen menar att dit i första hand får räknas kostnader för mat, kläder, hyra o. s. v. för mottagaren och hans familj, mindre gåvor på högtidsdagar m. m. Även kostnader för köp av förbrukningsartiklar, amorteringar av avbetalningslån för möbler, egen bostad, bil o. s. v. kan inräknas. Större utgifter för kontantköp av möbler m. m., bilar och båtar brukar i och för sig också räknas till levnadskostnader, men bör i detta sammanhang inte beaktas redan på grund av de krav som bör ställas på varaktigheten av mottagarens behov och givarens utbetalningar. De utgör snarare gåvor än understöd. Detta gäller även kostnader för köp av kapitaltillgångar eller dyrbarare prydnadsföremål m. m. liksom kostnader för t. ex. amortering av belånade aktier.

I normalfallet kommer dock en mera ingående (och givetvis mycket arbetskrävande) behovsprövning icke att erfordras. Utredningen föreslår nämligen ett nytt system för beaktande av de frivilliga understöden, som i viss mån ersätter behovsprövningen.

Detta system innebär att givarens avdragsrätt upphör och ersätts med rätt till reduktion av hans skatt med — i regel — 60 % av understödets belopp.

De skäl, som talar för att understödet i dessa fall fortfarande skall beaktas vid givarens beskattning, är av i huvudsak social karaktär. Med hänsyn härtill bör reglerna också utformas så, att de ger ett från sociala utgångspunkter mer lämpligt resultat än för närvarande. Gällande bestämmelser innebär, att avdraget ger avsevärda skattefördelar om givaren har hög inkomst eller förmögenhet, medan fördelen blir obetydlig eller utblir helt om hans inkomst är låg. De avsevärda skattelättnader, som kan uppkomma i vissa fall, ter sig enligt utredningens uppfattning också orimliga mot bakgrunden att vissa understödssituationer beaktas vid beskattningen endast om givarens skatteförmåga blivit väsentligen nedsatt på grund av understödet, d. v. s. i regel ej alls. Utredningen anser att förslaget innebär en förbättring i dessa hänseenden så till vida, att det nuvarande avdragets effekt reduceras till rimliga proportioner. Genom reduktionen med 60 % av understödet uppnås inte endast en erforderlig begränsning av avdragets betydelse för givare med hög marginalskatt. Samtidigt som innebörden av reglerna blir i stort sett oförändrad för det stora flertalet med normal marginalskatt, får man också en automatisk "behovsprövning". Marginalskatten för mottagaren uppnår nämligen ca 60 % vid 30.000 kr. inkomst och understöd till mottagare med högre inkomst blir helt enkelt inte längre lönande.

För att ytterligare begränsa möjligheterna till skatteflykt föreslås, att givaren skall lämna kontrolluppgift och i allmänhet också ansvara för den ökade skatt som mottagaren har att erlägga på grund av understöd.

Legala understöd

Med denna term avser utredningen dels understöd till make i samband med äktenskaps upplösning, dels periodiskt skadestånd. Utredningen föreslår — förutom en viss skärpning av kravet på periodicitet, se nedan — i huvudsak oförändrade regler för dessa "legala" understöd. De skall alltså liksom hittills få dras av i givarens deklaration från hans inkomst och beskattas hos mottagaren. Ett villkor härför är dock att utbetalningen utgår enligt domstols dom eller annan bindande förpliktelse. Uppfylls inte dessa krav behandlas understöden som "frivilliga".

Mottagare utomlands

Understöd till mottagare utomlands har varit ett sedan länge känt problem. Det gäller här inte blott understöd från här bosatta utlänningar utan i hög grad "understöd" från svenskar till anhöriga, som flyttat från Sverige. Mot gällande regler har riktats berättigad kritik från flera utgångspunkter, och utredningen har inte funnit några möjligheter att genom ökad kontroll eller på annat sätt komma till

rätta med problemen. Därtill kommer, att den begränsade skattelättnad som enligt förslaget skall behållas för frivilliga understöd inom landet avvägs med hänsyn bl. a. till att mottagaren beskattas för understödet. Möjligheter saknas att uppnå motsvarande begränsningar, om mottagaren är bosatt utomlands.

Enligt utredningens uppfattning talar starka skäl för att den nuvarande avdragsrätten för periodiskt understöd till mottagare utomlands slopas helt och att understödssituationen i fortsättningen beaktas endast inom ramen för det extra avdraget för nedsatt skatteförmåga. Utredningen föreslår emellertid, att denna begränsning genomförs endast beträffande de s. k. frivilliga understöden dvs, att nuvarande regler i detta hänseende behålls för understöd i skilsmässorfall o. dyl. som fortfarande skall beaktas genom avdrag vid inkomstberäkningen.

Periodiciteten

Enligt nuvarande praxis medges avdrag för understöd som utgått under blott några få månader. Utredningen föreslår ändring härav. I andra länder ser man betydligt strängare på periodiciteten och varaktigheten än i Sverige. I t. ex. Danmark krävs i regel för avdragsrätt en understödstitid av minst fem år. Så långt vill utredningen dock inte gå utan menar, att understöd som vid oförändrade förutsättningar kan antas komma att utgå under tre år bör kunna godtas. Kan givaren åberopa att mottagaren behövt understödet av särskild orsak, t. ex. sjukdom eller arbetslöshet, bör skattereduktion kunna medges även om understödet kommit att utgå kortare tid. Har givaren däremot inte haft skäl att anta att mottagarens behov av understöd skulle vara minst ett år bör emellertid skattereduktion vägras, även om understödet varit periodiskt i den meningen att givaren lämnat mottagaren vissa månatliga belopp.

Bedömningen av understödsbehovets varaktighet bör givetvis ske med utgångspunkt från förhållandena vid tiden, när understödet börjar utgå. Om mottagarens behov eller givarens förmåga att lämna understöd efter en tid minskat väsentligt och understödet upphört av denna anledning, bör skattereduktion givetvis likväl medges.

Tidsgränsen ett år föreslås även i fråga om underhållsbidrag mellan makar. Förslaget anknyter här till den nuvarande hemskillnadstiden men kan komma att behöva ses över om hemskillnaden, såsom familjelagssakkunniga föreslagit, slopas (SOU 1972:41).

Livräntor o d.

Livränta eller annan därmed jämförlig periodisk utbetalning på grund av köpeavtal, gåvobrev, testamente e. d. följer i stort sett samma regler som periodiskt understöd. Utredningen har därför måst ta ställning till hur de skall kunna inordnas i det föreslagna systemet.

Utredningen behandlar därvid först *livränta enligt köpeavtal* och liknande. Förslaget skiljer här på livränta på grund av köpeavtalet rörande överlåtelse av rörelse

eller jordbruk, å ena sidan, och rörande överlåtelse av andra tillgångar, å andra sidan.

När fråga är om överlåtelse av rörelse eller jordbruk föreligger enligt utredningen ett visst behov av att kunna bestämma vederlaget i form av livränta. Syftet kan vara att underlätta att behålla företaget inom familjen, att undvika uppsplittring av äganderättsförhållandena osv. Livräntan kan också anses motsvara pension för säljaren. Utredningen föreslår, att nuvarande förhållanden behålls för denna typ av livräntor, dvs. avdrag vid givarens inkomstberäkning och inkomstbeskattning hos mottagaren av utfallande belopp. För att undanröja nuvarande osäkerhet om den minsta tid en icke livsvarig livränta i dessa fall skall utgå för att accepteras som sådan, föreslås dock att en fast tidsgräns anges. Utredningen föreslår 10 års varaktighet som gräns.

När fråga är om överlåtelse av andra tillgångar än rörelse eller jordbruk torde livränta som vederlag, menar utredningen, knappast kunna grunda sig på skäl som lagstiftaren har anledning att beakta. Utredningen föreslår att livräntan i dessa fall behandlas enligt samma principer som kontant köpeskilling. Säljarens inkomst av försäljningen beräknas med hänsyn till den utfästa livräntans värde — i regel beräknat till kapitalvärdet enligt förmögenhetsskatteförordningen. Beträffande de årligen utfallande beloppen föreslås att den däri ingående räntedelen beskattas som ränta hos mottagaren och är avdragsgill hos utbetalaren. Räntedelen beräknas, om inte särskilda omständigheter föranleder annat, med tillämpning av tabellen i 32 § 2 mom. KL och med utgångspunkt från mottagarens ålder.

Beträffande *livränta på grund av gåvobrev* görs i betänkandet motsvarande uppdelning som föreslås beträffande livränta enligt köpeavtal.

För *livränta enligt testamente* föreslås slutligen, att systemet med avdrag för givaren vid inkomstberäkningen respektive skatteplikt hos mottagaren bibehålls

Reservationen

Som förut nämnts har en av utredningens ledamöter, riksdagsledamoten Yngve Nilsson en reservation mot förslaget. Nilsson motsätter sig förslaget om skattereduktion i stället för avdrag vid inkomstberäkningen beträffande frivilliga understöd. Han anser dock att det är befogat att införa regler som underlättar taxeringskontrollen och inskränker avdragsmöjligheterna. Inskränkningarna bör i första hand rikta sig mot rena kapitalöverföringar. Herr Nilsson motsätter sig även att givare skall kunna göras ansvarig för mottagares skatt på understödet.

I fråga om periodiskt understöd till mottagare, som är bosatt utomlands framhålls i reservationen bl. a följande.

Rättvisa och likformighet vid beskattningen motiverar att understöd till utlandet beaktas på samma sätt som understöd inom landet. Det kan dock vara befogat att införa vissa generella begränsningar i avdragsrätten för periodiska understöd till utlandet, även om de statistiska undersökningarna inte bekräftar antaganden om att nuvarande beskattningsregler skulle medge ett mera omfattande missbruk. Sålunda bör rätt till avdrag för periodiskt understöd till utlandet, som inte grundar

sig på en familjerättslig underhållsplikt, endast medges under förutsättning att de utgivna understöden understiger visst belopp. Endast i särskilda starkt begränsade undantagsfall bör maximibeloppen få överskridas med bibehållen avdragsrätt. Det bör ankomma på riksskatteverket att utforma närmare anvisningar.

Förslaget om beskattning av livränta som grundar sig på avtal om överlåtelse av annat än rörelse eller jordbruk accepteras ej heller av herr Nilsson, som anser att nuvarande regler för sådana livräntor bör behållas.